

VERESS EMŐD

Óvári Elemér kolozsvári ügyvéd életéről és haláláról

About the Life and Death of Attorney Elemér Óvári from Cluj

Abstract: Attorney Elemér Óvári was a legendary figure of Cluj in the first half of the 20th century. His professional, civic organizing activity and his magistral skills of organizing pranks were legendary in the Austro-Hungarian Monarchy and later in Romania. The salon, run with his wife, Olga Purjesz, was a prominent centre of cultural life in Cluj. This study seeks to reconstruct the life of Elemér Óvári and the tragic events that took place in October 1944 in Cluj, in the context of the Soviet army's invasion and of the efforts to protect the city from the fighting.

Keywords: Cluj-Napoca, 1944, Maniu Guard, the Soviet army, World War II

Összefoglaló: Óvári Elemér ügyvéd a XX. század első fele Kolozsvárjának legendás alakja volt. Szakmai, civil szervezői és tréfamesteri tevékenysége az Osztrák–Magyar Monarchiában, majd Romániában is legendás volt. Feleségével, Purjesz Olgával működtetett szalonjuk a kolozsvári kulturális élet kiemelkedő központjának számított. A tanulmány egyfelől Óvári Elemér életútját próbálja rekonstruálni, másfelől pedig azokat a tragikus eseményeket, amelyek 1944 októberében Kolozsváron, a szovjet hadsereg bevonulásának és a város harcoktól való megkímélésének kontextusában történtek.

Kulcsszavak: Kolozsvár, 1944, Maniu-gárda, szovjet hadsereg, II. világháború

1. Alapvetés egy portréhoz

Óvári Elemér a XX. század első felében Kolozsvár meghatározó egyénisége volt: jogász, kulturális szervező, legendás mókamester. Egyik barátja visszaemlékezése szerint „szélesvállú, hatalmas termetű, kicsit rövidlátó tekintetű óriás gyanánt él az emlékemben, akinek gyermeki jószág ül az arcán és valami hunyorgó ravaszság, egy-egy új csíny fölött való titkos elégtétel cikázó derűje. Mert ha fölkelt ügyvédi irodájának íróasztala mellől, másnapig semmi máson nem járt az esze, mint hogy kit hogyan lehet megrézfálni.”¹

¹ HARSÁNYI Zsolt: *Régi jó idők*, Pesti Hírlap, 1930. október 2., 4.

2. Az Osztrák–Magyar Monarchiában

Óvári Elemér 1876. február 29-én született Kolozsváron. Édesapja Óvári Kelemen jogász, egyetemi tanár, a kolozsvári jogi kar dékánja és a Ferenc József Tudományegyetem rektora is volt. Elemér középiskolai tanulmányait Kolozsváron a piaristáknál, egyetemi tanulmányait szintén Kolozsváron, a Ferenc József Tudományegyetemen végezte. Jogi és államtudományi doktorátust szerzett, majd ügyvédi vizsgát tett, 1904-től a kolozsvári ügyvédi kamara tagja lett.

Első látványos tevékenységét a hírlapírás területén kezdte meg. A *Kolozsvári Hírlap* főszerkesztőjeként sajtóperbe fogták, mert 1904-ben *Még egy hadparancs* című cikkében kritika tárgyává tette Tisza erőszakoskodását, hogy a vasutasokat katonai szolgálatra rendelte be. A felmentéssel záruló sajtóper nem akadályozta meg szakmai karrierjének felívelését. Óvári Elemér 1906-tól Kolozsvár főügyésze lett. A főügyész a helyi közigazgatás központi szereplője volt: a törvényhatóságnak jogtanácsosa, akit minden olyan ügyben, melynél a jogi szempont a döntő, határozathozatal előtt meg kellett hallgatni; a törvények örének számított, s mint ilyen, a törvényhatóság határozatai ellen fellebbezéssel élhetett. Főügyész csak okleveles ügyvéd lehetett, és a hivatalos teendői teljesítését nem akadályozó mértékben magánügyvédi gyakorlatot is folytathatott.

1906-ban, amikor Bánffy Miklós frissen kinevezett főispánként érkezett meg Kolozsvárra, ünnepélyesen fogadták. A korabeli sajtó szerint „*Kolozsvár város bizottsági tagjai Szvacsiná Géza polgármesterrel és a városi tanácsosokkal a pályaudvaron gyülekeztek össze, hogy együttesen fogadják a küldöttséggel érkező főispánt. A városatyáknak is nagyobbbrésze pompás magyarruhákban jelent meg, s különösen jól festett dr. Óvári Elemér hófehér díszmagyar ruhában, mely nagyon ráillett a tehetséges fiatal ügyvéd deli alakjára.*”²

Óvári ugyanekkor, 1906-ban házasodott.³ Felesége Purjesz Olga (1881–1944), Purjesz Zsigmond híres belgyógyász orvos, egyetemi tanár leánya volt. Két gyerekük született: Zoltán (1907–2005) és Magda Éva (becenevén Baba, 1908–?).⁴

Óvári fél évszázadon keresztül minden kulturális vagy sportcélú szervezkedés vezéralakja volt, a dalegyletektől a Színpártoló Egyesületen át a Kaszinóig vagy a Sakkozó Társaságig (híres, verhetetlen sakkjátékosként ismerték).⁵ Ő volt a kezdeményezője a 48-as honvédek és özvegyeik segélyezésének is: Kolozsváron 1910-ben 29 honvéd és 15 honvédozgyv élt még.

² *Az új főispán beiktatása*, Ellenzék, 1906. május 3., 3.

³ A kolozsvári Szent Mihály Plébánia anyakönyvi adatai szerint Óvári Elemér és Purjesz Olga házasságkötésének dátuma: 1906. június 26.

⁴ Óvári Zoltán születésének dátuma: 1907. április 13. Óvári Magda Éva születésének dátuma: 1908. május 30.

⁵ Tagja volt a Dumaposta asztaltársaságnak is. Ld. CSAPODY Miklós: *A Dumaposta asztaltársaság*, Korunk, 2018/8, 37–48.

3. Az „Óvári-szalón”

Óváriék folyamatosan nagy társasági életet éltek. A család, a Purjesz Zsigmond által elkezdett hagyományt folytatva és kiteljesítve, Monostori úti házukban egyfajta irodalmi-kulturális szalont működtetett, megfordult ott Ady, Bartók, Kodály, Dohnányi, Móricz, Kuncz Aladár, Hunyady Sándor, Wass Albert, Dsida Jenő és nagyon sokan mások.

Hunyady Sándor a következőképpen emlékezett vissza az Óvári-szalónra:

„Fiatal újságíró voltam Kolozsváron. Fiatal voltam és újságíró. Ez annyit jelent, hogy rettenő keveset aludtam. Rendesen öt órákor reggel feküdtem le és hatkor keltem fel, mert hétre már bent kellett lenni a szerkesztőségben, miután déli lapnál dolgoztam és a munkaidő reggel héttől déli egyig tartott. De volt olyan eset is, amikor csak öt percet töltöttem az ágyban. Igazán csak azért feküdtem le, azért hunytam be a szemem egy percre, hogy aztán az öltözködésnek, amikor fogat mostam és fésülködtem, ürügyem legyen arra gondolni, hogy korán kelő rendes ember vagyok, aki rohan a hivatalába.

Hanem azon a napon, amelyről itt szó lesz, öt percig sem aludtam. Egyenesen a kártyasztaltól mentem a szerkesztőségbe. Nyár volt, hétvége. Ha jól emlékszem, szombat. Összegyűlt bennem nemcsak az elmúlt huszonnégy óra, hanem az egész hét álomrestanciája. Olyan álmos voltam, hogy szinte fájt. A szemem égett, a fülem zúgott, az ujjaim hegye eltompult, duplán láttam és triplán hallottam...

Elhatároztam, hogy ha egy óra lesz és vége a munkának, haza sem megyek, hanem bent a szerkesztőségben lefekszem a fogadószoba poloskás díványán. Alig volt erőm mozdulni. Vonzott a föld. Közel álltam hozzá, hogy ott, ahol vagyok, lefekszem a padlóra és elalszom, mint egy darab kő.

Egy óra előtt öt perccel megszólalt a telefon. Engem kerestek. Fölemeltem a kagylót. 'Halló' – szólottam bágyadtan. Friss hang harsogott a fülemben. Ő. úr [Óvári Elemér] beszél. A hatalmas, tréfás, híres Ő. úr. Ügyvéd és mecénás. Bálványa minden erdélyi cigánynak, színésznek, hírlapírónak. Ebédre hívott meg Ő. úr. Mégpedig aznap két órára. Kifogást nem fogadott el. Figyelmeztetett, hogy ő kap ki odahaza, ha nem leszek ott az ebéden. Mert a felesége már egy héttel előbb megmondta, hogy szóljon nekem. Bocsánatot kért, hogy csak most telefonál. Elfelejtette.

Ezt a meghívást nem lehetett visszautasítani. Ő-ék háza nagyon híres ház volt Kolozsváron. Járt oda mindenki, aki valamit számított Erdély magyar társadalmában. Grófok, püspökök, politikusok, szép asszonyok...

Akit ez a ház 'felvett', annak meg volt vetve a fejealja Kolozsváron. Tudtam, hogy kik lesznek ott. B. gróf, a gazdám. Egy másik B. gróf, a másik gazdám. B. bárónő, aki rettentően imponált nekem. D. grófnő, akit gyönyörűnek találtam. Ott volt a szerkesztőm, egy főpap, az akkori magyar miniszterelnök felesége, aki éppen hazalátogatott Erdélybe.

Tudtam, hogy ott lesz három lány, akikbe, úgy, ahogy vannak, egyszerre majdnem szerelmes voltam... Együtt volt itt minden, ami fontos egy fiatalember életében. Szívügy és ambíció. Először hívtak meg asztalukhoz.”⁶

Hunyady Sándor a fáradságtól ebéd után a nappaliban elaludt. Éjfél előtt kevéssel ébredt fel, bezárva. Szégyenében öngyilkosságra is gondolt. Ekkor vette észre, hogy gombostűvel a mellére egy cetlit tűztek: Moziba mentünk. Éjfélkor hazajövünk. Aludj jól. Ölel

⁶ HUNYADY Sándor: *Első ebéd egy erdélyi háznál*, Magyar Nők Lapja, 1939/18, 5.

Elemér. Amikor visszajöttek a moziból, nem engedték hazamenni. Megvacsoráztatták. Gramofon, táncmulatság kezdődött. Hunyady hajnali négykor búcsúzkodni szeretett volna: akkor sem engedték.

„– Menni akarsz? Máris? Ugyan, ne bolondozzál!

– Álmos vagyok! – dadogtam.

– Álmos?! Hát feküdj le! Van itt ágy. Adok én hálóinget, és reggel majd elhozzuk a szállásodról a fogkefédet. Herkulesi markával újra megfogta a karomat, hogy moccanni sem tudtam. A szobalányt szólította:

– Menjen, llus, vessenek ágyat a szerkesztő úrnak a vendégszobában, mert látom rajta, hogy szeret itt lenni nálunk!”⁷

4. Egy kis baleset

1913-ban történt, még a boldog békeidők utolsó évében, hogy egy gyógyszerészgyakornok a szomszédban flóbertfegyverrel célba lövést gyakorolt. Egyik golyó véletlenül a saját házuk udvarán játszó Magdát, Óvári Elemér ötéves leányát találta el. A lányka összeesett. A nagypapa, Purjesz Zsigmond orvosprofesszor 1911-ben nyugdíjba ment és Budapestre költözött. Ott tovább folytatta orvosi gyakorlatát, de ekkor épp Kolozsváron tartózkodott. A sebben maradt flóbertgolyót kivette és ellátta a sebet. Apró előjele volt ez annak, hogy más formában és más következményekkel, 1944-ben ugyanitt le fog játszódni egy lövöldözés. Nem flóbertpuskával és összehasonlíthatatlanul végzetesebb következményekkel.

Óvári Elemér 1915-ben önkéntes katonaként az olasz fronton harcolt, 1916-ban betegsége miatt felmentették. Városi főügyési minőségét az impériumváltásig megőrizte. Ezt a tisztségét a román hadsereg Kolozsvárra való bevonulása következtében veszítette el. Viszont nem hagyta el Erdélyt.⁸ Már túl a negyvenen beállt asztalosinasnak Hevessy József Fadrusz utcai asztalosműhelyébe. Majd amikor lehetett, újrakezdte az ügyvédi praxist.

5. Somló Bódog halála

Az impériumváltás időszakában, pár hónappal a trianoni békeszerződés aláírása után történt barátjának, Somló Bódog kolozsvári jogászprofesszornak a tragikus halála.

Somló Bódogot 1919-től, az egyetem menekülésével a budapesti egyetem professzorának nevezték ki. 1920 szeptemberében Kolozsvárra utazott. Életének utolsó napján Óvári Eleméréknél ebédelt, és célzott arra, hogy úgy érzi, nemsokára meg fog halni: az édesanyja mellett szeretne megpihenni. Somló ugyanaznap este vacsorára is hivatalos volt, de késve sem érkezett meg.

⁷ HUNYADY: *i. m.*, 6. Az elmesélt esemény 1910 körül zajlott le.

⁸ Édesapja, Óvári Kelemen is Erdélyben maradt. 1925. december 17-én hunyt el Kolozsváron.

Óvári elindult Somlót megkeresni, de a szállodában sem találta meg (más források szerint Óváriéknál volt megszállva). Annyit derített ki, hogy késő délután kiment a Házsongárdi temetőbe édesanyja sírjához. Óvári éjjel a zárt temetőbe nem jutott be, így másnap reggel újra elment a Házsongárdba. A temetőőr ekkor értesítette, hogy édesanyja sírjánál Somló Bódog felakasztotta magát.⁹ (Más források szerint a holttestet nem a temetőőr, hanem a Somlót kereső Óvári Elemérné és kísérei találták meg vagy Óvári Elemér maga találta meg.)

Somló Bódog 47 éves volt. Barátja halála mélyen megrendítette Óvárit.¹⁰

6. A tréfa-nagymester

Óvári Elemér tréfa-nagymesteri (hecc-Meister) mivolta legendás volt. Ilyen értelmű működése, csakúgy, mint jogászi pályája, politikai korokon átível: az Osztrák–Magyar Monarchia idején kezdődött, Nagy-Romániában folytatódott, és még Észak-Erdély visszacsatolása idején is űzte tréfáit. A terjedelmi korlátokkal küszködve is muszáj, példa jelleggel, megidéznünk ezt az arcát is, a szemtanúk által rögzített néhány kis történeten keresztül.

Felmerülhet a kérdés: hogyan kell valakiből tigrist csinálni?

„Ez a következőképpen történik. Az ember int a pincérnek, aki úgy ért már minden mozdulatot és kacsintást, hogy máris siet a konyhára, ott jó sokáig forgat égő gyújtószálak fölött egy pezsgősdugót, aztán észrevétlenül odahozza a tréfacsinálónak. Tudni kell, hogy a világ valamennyi tárgya között egyetlenegy sem tud akkora kormot eresztetni a gyújtóláng fölött, mint a pezsgősdugó. Jó zsíros, vastag korom ez, – ha az ember az öt ujjá hegyével megfogdossa a kormos dugót, bőséges réteg ragad az ujjhegyekre. A társaság jókedvű, egy pár üveg már elfogyott. A tréfacsináló ekkor, kiválasztván az áldozatot, melléje ül, és mindenféle agyafúrt ürügyeket eszel ki, hogy kormos ujjá hegyével az áldozat ábrázatához érhesse. Például az áldozat egy megjegyzésére elragadtatva kiált föl: – Okos ember vagy, azt meg kell hagyni! Van itt ész, hiába! És odakopogtat az áldozat homlokára, aki szerény pirulással hallgatja eszes voltának dicséretét, és nem tudja, hogy az ujjak vastag fekete pontokat hagynak a homlokán. Vagy pedig rá kell pillantani az áldozat orcájára és előzékenyen így szólni: – Várjál csak egy pillanatig, itt van valami az arcodon, valami pehely. És baráti figyelemmel lefricskázzuk arcáról az állítólagos pelyhet. Az eredmény két-három koromfekete sáv a mit sem sejtő áldozat arcán. Lassanként mindenki részt vesz a tigris-mázolásban, és az elmék azon köszöriültnak, hogy feltűnés nélkül milyen ügyes ürügyekkel lehessen az áldozat arcához érni. Nem lehet vitatni, hogy ebben Óvári Elemér ördögi közléstességre vitte. Sőt ő egyenesen négyzetre emelte a tréfát. Mert félrehúzta Király Ernőt, a kolozsvári bonvivánt és így súgott a fülébe: – Ernőkém, csinálj tigrist ebből a Szász Bandiből, mi majd nézzük. Majd egy pár pillanat múlva félrevonta Szász Endre lapszerkesztőt és annak ezt súgta: – Te Bandi, ebből a Király Ernőből tigrist kell csinálni. Végezd el ügyesen, mi majd nézzük.

⁹ Somló Bódog bátyja, Gusztáv is öngyilkos lett, 1900-ban, 24 évesen, egy drámai színész nő miatt.

¹⁰ *Hogyan halt meg Somló Bódog. Részletek a tudós öngyilkosságáról*, 8 Órai Újság, 1920. október 10; *Somló Bódog öngyilkossága*, Keleti Újság, 1920. szeptember 29.

A két fölszólított aztán elkezdett egymásból tigrist csinálni. Mindegyik azt hitte, hogy a társaság vele nevet a másikon. Azt egyik sem tudta, hogy miközben démoni csalafintasággal mázolja a másikat, azalatt az ő arcán is rohamosan szaporodnak a fekete sávok. Végül ott állt mind a kettő diadalmasan, de kéményseprő-orcával.”¹¹

Hajnalonként, még akkor is, ha már világosodott odakint, Óvári Elemér hangosan, fölháborodva szokta szidalmazni a hazamenőket. Egyik alkalommal szokatlan módon nem emelt szót a mulatság befejezése ellen. *„Kezelt mindenkivel és a maga részéről nyugodtan ott maradt az asztalnál egyedül. Egy félóra múlva mindenki szállingózott vissza. Kolozsvárott abban az időben nem volt ismeretes a házmaster intézménye, kiki a saját kapukulcsával járt haza. És a társaság minden tagja, mikor ki akarta nyitni a kapuját, idegen kulcsot talált a zsebében. Nyilvánvaló volt, hogy az éjfolyamán Óvári Elemér cserélte ki a kabátzsebekben a kapukulcsokat. Mit volt mit tenni: vissza kellett menni a Nyehóba. – Ül csak le, – mondta Elemér, – a piritóst már megrendeltem.”* A „Nyehó” – avatatlanok számára – a New York szálloda étterme volt.

Óváriról, Kolozsvár éjszakai életének bohém főszereplőjéről nótát is (át)költöttek:

*„Aki minden poharat, kelyhet
Gyöngyöző borral telemér,
Éljen soká a mi barátunk,
Doktor Óvári Elemér.
Ha pénze nincs, iszik hitelbe,
övé a legszebb lány szerelme.
Iszik, amennyi belefér:
Doktor Óvári Elemér.”*

Aki hamisan nótázott az asztaltársaságból, büntetést kellett fizessen. Aki ismétlésbe esett, szintén. Hajnalonként, amikor mindenki hazatért, és az igazak álmát aludva próbálta kiheverni az éjszaka fáradalmait, Óvári Elemér felült a kocsira, s a „bánatpénzből” bevásárolt a nagypiacon: friss cipót, húsos szalonnát, húst, dinnyét, krumplit, tejet. És kikocsikázott Kolozsvár szélén a nyomortanyákhoz, ahol szétoztotta az éjszakai gyűjtés eredményét.

Óvári iklódi rokonainál lakott Mári néni, közjogi helyzetét tekintve valahol a cseléd és a családtag közötti besorolással: *„házbútor, több mint ötven esztendeje van már a háznál. Kis, töpörödött, öreg nő, hegyes orra, hegyes álla, hátul – erdélyi módon szólva – kukraálló hegyes kontya, olyan, mint egy vasorrú bába. Ugyanolyan házsártos is. Folyton pöröl, dohog, bosszankodva motyog magában, ha jár-kél, semmivel nincs megelégedve.”¹²*

Ez a személyiség valósággal kiprovokálhatta Óvári tréfáit.

„Iklódon járt Óvári Elemér, de még ugyanakkor ott volt a háznál László Marci, szintén nagy tréfacsináló. Ketten üldögéltek a szobában, ahol Mári néni az ablakot tisztogatta. Úgy tett, mint ha csak az ablakra ügyelt volna, pedig ott volt a füle minden szón, amit ezek beszéltek. Ezek pedig összekacsintottak. Azt mondja Elemér kérdező hangszíjjal: Andra moi ennepe Múza?¹³ Marci azonnal elértette a dolgot, ő is járt gimnáziumba, ő is tudta a homéroszi eposz görög kezdősorait. S mialatt Mári néni izgatottan felfigyelt az érthetetlen beszédre, ő színlelt izgatottsággal felelt:

¹¹ HARSÁNYI: *Régi..., i. m., 4.*

¹² HARSÁNYI Zsolt: *Mári néni*, Pesti Hirlap Vasárnapja, 1932. szeptember 4, 9.

¹³ Homérosz *Odüsszeiájának* kezdősora.

Polütropon Mári néni hosz mala polla. Az ablakmosó öreg házibútor összerezent. Hiszen ezek róla beszélnek! Méghozzá valami átkozott idegen nyelven, amit ő nem ért. Az ablakmosóröngy is izgatottan reszketni kezdett a kezében. Elemér folytatta. Pajkos hangon, mint aki valami furcsa titkot mesél: Planktél! Epei Tróiész hieron ptolietron! A másik közelebb húzta a széket. Kérdezett tovább: Eperszen? Pollón d'anhrópén? Elemér nevetve legyintett. Félszemmel Mári nénire sandítva folytatta a bizalmas elbeszélést: Iden asztea! Marci ezen roppant elcsodálkozott. Térdére csapott a meglepetéstől és mohón kérdezte: Kai Mári néni noon egnón? Ezt már nem állotta ki Mári néni. A haragtól szikrázva fordult hozzájuk: Azt hiszik, nem értem? Minden szót értettem! A jó Isten meg is fogja büntetni magokat, mert egy szó sem igaz az egészről!”¹⁴

Fennmaradt, általam összegyűjtött tréfáinak sorát hosszan lehetne folytatni. Viszont azt is fontos megjegyezni, hogy tréfáin nem lehetett megsértődni, annyira szerették Óvárit. Személyisége magával sodorta és elvárásolta a tréfa célpontját is. Ha valakinek pedig őt sikerült megtréfálnia, azt is hasonló örömmel nyugtázta. Alapvetően csak szűk baráti társaságát ugratta, és azokat is kizárólag este. Napközben komoly jogász volt, és a munkával soha nem viccelt. Szakmai fellépésére, kisebbségi ügyekben tanúsított kiállására, sokszor önzetlen segítségnyújtására viszont jóval kevesebb történet maradt fent az utókornak, de annyi szerencsére igen, hogy nem csak a mókamesteri arca dokumentálható. Ki kell emelnem, hogy Óvári a két világháború közötti időszakban az erdélyi magyar tankönyvkiadás nemes és a magyar kisebbség megmaradásának szempontjából hihetetlenül fontos ügyét felvállaló Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. igazgatósági elnöke is volt. Vékás Lajos, a Minerva vezérigazgatója szerint Óvári személye összeforrott a Minervával.¹⁵

7. Kurucdalok éneklése mint államellenes izgatás?

1937-ben a kolozsvári hadbíróság megállapította, hogy a kurucdalok éneklése nem államellenes cselekmény: felmentették dr. Óvári Elemér ügyvédet.

Óvárit azzal vádolták meg, hogy a kolozsvári Újságíróklubban, szórakozás közben az állam rendjét veszélyeztető dalokat énekelt. A feljelentő: Patachi középiskolai tanár. Óvári személyisége és az ügy érdekessége miatt a tárgyalóterem színültig megtelt. Óvári, Patachi feljelentése szerint tiltott dalokat énekelt. Óváriék tiltakoztak: régi kuruc dalokat énekeltek, és azoknak az éneklését semmilyen rendelet nem tiltja. A sajtóhír szerint „a vádlottak a védekezés során bebizonyították, hogy ezeket a dalokat még a bucureştii rádióban is lehetett hallani, azonkívül egy, a tárgyaláson is jelenlevő tárogatóművész ezek közül többet előadott a királyi udvarban is Mária anyakirálynő előtt. A tanúkihallgatások során a vád tanúi csak annyit tudtak mondani, hogy hallották az énekben előforduló 'szegény Magyarország' szavakat, de nem ismerik a szöveg további értelmét s csak Patachitól hallották, hogy azok állítólag irredenta dalok. A tanúk között megjelent dr. Nemes Sabin is, aki azon az estén szintén az

¹⁴ HARSÁNYI: Mári..., i. m., 9.

¹⁵ Vékás Lajos dr., a tízéves jubileumát ülő Minerva vezérigazgatója arra a legbüszkébb, hogy a súlyos gazdasági krízis ellenére sem épített le senkit a vállalat tisztviselői közül. Beszélgetés Vékás Lajos dr.-ral – Egymillió magyar könyv – Jubiláns közgyűlésen ünnepelték a népszerű vezérigazgatót, Keleti Újság, 1930. november 2, 5.

Újságíróklubban tartózkodott és aki a kihallgatás során kijelentette, hogy a dalokat végighallgatta, mindegyiket ismeri és nagyon sokszor hallotta azokat nem csak magyar, hanem olyan társaságban is ahol románok voltak. Hogy mennyire nem irredenta dalok voltak, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy hallattukra egyáltalában nem háborodott fel és nem tett jelentést. Míg ha azok irredenta dalok lettek volna, jó román léteire azonnal közbelépett volna. Giurgiu dr., Klein Miksa dr., Popescu Ilariu dr. és Vertan dr. védőbeszédei elhangzása után a katonai törvényszék ítélethozatalra vonult vissza és este hét órakor meghozta ítéletét. A vádat alaptalannak találta és dr. Óvári Elemért és társait felmentette a vád és annak következményei alól.”¹⁶

8. Észak-Erdély visszatért

A második bécsi döntés következtében Észak-Erdély visszatért Magyarországhoz. Óvári ennek a változásnak a legnagyobb támogatói között volt.

1941-ben a Katolikus Főgimnáziumban újra városi főügyészként tartott beszédet „szeretett diáktársainak”, a frissen érettségizett növendékeknek, megöszült hajjal, de nem megöregedett lélekkel. Elmesélte, hogy 57 éve lépte át az iskola küszöbét, és ez az 57 év nem volt elég idő, hogy lerója a háláját egykori iskolájának és a piarista atyáknak. „Olyan korszakban éltek, amelyben a történelem mérföldjáró csizmákkal rohan előre, nem időzik sehol, hogymennél hamarabb elérhesse a kitűzött célt s hogy megvalósíthassa az ideált. Azt az ideált, mely egy tisztultabb és nemesebb világnézetet kell, hogy magával hozzon, melyben nincsen gyűlölet s a szeretet felolvasztja a közönyt. Nekünk, magyaroknak, kik ebben az irtó emberáradatban olyan kevesen vagyunk, sohasem szabad elfelednünk, hogy magyarok vagyunk, a Szent István magyarjai, de nem szabad elfeledni azt sem, hogy az Árpád magyarjai is vagyunk. Mint Szent István magyarjainak kötelességünk s a keresztény hit, a bölcs beleilleszkedés a világrendbe, szeretet és megbecsülés minden iránt, a mi keresztény szellem szerint jó és erkölcsös, kötelességünk kitartani a munkában s testvéries összefogás minden, de legfőképpen a nehéz helyzetekben. Mint Árpád magyarjainak, kötelességünk a harc mindenki és minden ellen, akik és amik hitünk, hazánk és nemzetünk létét veszélyeztetik, de legfőbb kötelességünk visszaszerezni mindent, ami elveszett.”¹⁷

A Kolozsvárra visszaköltözött Ferenc József Tudományegyetem jogtudományi államvizsga bizottságának tagjává is kinevezték. 1941-ben városi főügyészként nyugdíjba ment.¹⁸ A történelem nem engedte meg, hogy békés öregkort éljen, tovább űzze ártatlan tréfiát.

Óvári Elemért máig tisztázatlan körülmények között, 1944-ben meggyilkolták. 68 éves volt.

¹⁶ Kurucdalok éneklése nem államellenes cselekmény. Felmentette a kolozsvári hadbíróóság Óvári Elemér ügyvédet, Keleti Újság, 1937. november 7, 10.

¹⁷ Az Erdélyi Róm. Kat. Egyházmegyei Tanács vezetése alatt álló kolozsvári Zágoni Mikes Kelemen Róm. Kat. Gimnázium Évkönyve az 1941–42. tanévről, Lengyel Albert Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1942, 39–40.

¹⁸ 1940–44 közötti politikai tevékenységéről lásd MURÁDIN János Kristóf: Az Erdélyi Párt dominanciája és az anyaországi pártok térnyerési kísérletei Észak-Erdélyben 1940 és 1944 között, Erdélyi Múzeum, 2018/1, 158–159; illetve MURÁDIN János Kristóf: „Mindent Erdélyért”. Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2019.

9. Óvári Elemér halála

Dáné Tibor jogász, író (1923–2006) pár évvel később, 1947–48-ban próbálta a gyilkosság körülményeit – a Bolyai Tudományegyetemen kezdeményezett kutatási program keretei között – felderíteni. Fontos leszögezni, hogy valós nyomozást az ügyben soha nem végeztek, a gyilkosságról levéltári forrásokat egyelőre nem sikerült azonosítani, tudományos igényű elemzést valójában nem lehet végezni.

Az eseményeket, Dáné Tibor munkája nyomán, a következőképpen lehet részlegesen és minden bizonnyal pontatlanul rekonstruálni.¹⁹

1. A szovjet hadsereg közeledett Kolozsvárhoz.²⁰ 1944 szeptemberének második felében a magyar politikai és katonai vezetés is úgy döntött, hogy a magyar csapatok, azért, hogy Kolozsvárt, a lakosságot, a műemlékeket, a magyar múltat, az iskolákat, a gyárakat stb. a harcoktól megkíméljék, el fogják hagyni a várost. Annak érdekében, hogy ezt tudassák a szovjetekkel, a városban maradó magyar vezetők, az Erdélyi Tanács²¹ tagjai, köztük Bánffy Miklós és Óvári Elemér úgy döntöttek, hogy levélben értesítik a szovjeteket a hadsereg kivonulásáról, nehogy elkezdjék lőni Kolozsvárt. A város harcok nélküli átadásáért garanciát is vállaltak. A levelet Bánffy és Óvári írták alá.

„Nina Pányeva az első világháború végén, mint tizennyolc-húszéves leány orosz emigráns családjával került Kolozsvárra... Pányeva még a húszas években nyitotta meg a Tordai úton, a Vörösmarty utcával szemben a fogászati rendelőjét. Nemsokára – valószínűleg nem csak ügyes keze, de kitűnő modora és igen előnyös külleme miatt is – főleg a magyar előkelő társaság felkapott fogásza lett. Kedves nézéssel lágyítva, de egyébként kitűnően beszélt magyarul is, románul is.

Nina Pányeva elmondta, hogy őt Óvári Elemérné és Krémer Mancsi, a primadonna, Teleki Ádám nyilvános liaisonja, később a gróf felesége hívta meg szeptember eleje táján Óváriék lakására. De tulajdonképpen Szilvássy Karola győzte meg, hogy nem csak a levélírást, de a többi kockázatot is vállalja. Lefordította és – írógép híján – kalligrafikus cirill betűkkel megírta a levelet... A levelet ismeretlen, de legalább ezredparancsnoki beosztású szovjet tisztnek címezték, és mint 'parancsnok urat' szólították meg...

– Nagyon, nagyon féltem – vallotta be Nina Pányeva még három év múlva is –, hiszen magam is emigráns vagyok. Mit tudhattam, hogy velünk mi a szándékuk? A levélben csak az én nevemet és címemet tüntették fel, hogy akit kijelölnek, velem vegye fel a kapcsolatot. Elvégre csak én tudtam

¹⁹ Az eredeti kutatási dossziét Abodi Nagy Géza egyetemi tanár (Abodi Nagy Béla festőművész bátyja) letartóztatásakor elvitték, eltűnt. Dáné Tibor is emlékezetből idézte újra fel a történeteket, viszont ő volt az, aki az eseményekhez viszonylag közel célirányosan vizsgálódott és beszélt a szemtanúkkal. Dáné ráadásul egyetemi oktatóként, amíg megtehetette (1952-ig), kriminalisztikával foglalkozott. Ld. Dáné Tibor: *Az Óvári család kiirtásának és Kolozsvár szovjet megszállásának ténykörülményeiről*, A Dunánál, 2006/5, 90–139.

²⁰ Dálnoki Veress Lajos vezérezredes a következő jelentést küldte Horthy Miklósnak: *„Kicsiben: a hadseregem be van kerítve. Nagyban: hazám sorsa meg van pecsételve!”* Ld. BETHLEN Béla: *Visszaemlékezéseim*, Atheneum, Budapest, 2019, 235.

²¹ Az Erdélyi Magyar Tanács 1944 augusztusában, a román kiugrás után alakult, széles körű fórum volt. Szeptemberben felhívást intézett Horthyhoz, Magyarország háborúból való kiválását kérve. Az október 15-i kiugrási kísérlet azonban sikertelen volt, és a németek által megszállt országban a nyilasok vették át a hatalmat.

oroszul. De nincs nekem azóta egy nyugodt pillanatom sem. Mert több mint bizonyos, hogy rólam is van valahol egy dosszié...

A levél kézbesítését Atzél Ede báró vállalta magára. Őt a kolozsváriak mint bátor, sőt vakmerő, kicsit krakéler, kiváló sportolót, nagy lovast és szenvedélyes vadászt ismerték. Mintha az öreg Wesselényi Miklósnak, 'a zsidói bölénynek' a reinkarnációja lett volna. A bécsi döntés után a kolozsvári székhelyű Wesselényi Lövészegylet alapítója volt. Az egylet tagjai jellegzetes, vadászszabású formaruhát viseltek. Hat milliméteres öbű kispuskákkal gyakorolták a célba lövést, alakzatokban meneteltek és formaruhájukon feltüntetett rendfokozatokat viseltek. A háború után mint egyértelműen fasiszta szervezetet bélyegezték meg őket. Pedig a szervezet tagjai nacionalisták voltak ugyan, de határozottan német- és Hitler-ellenesek. A kormányzóhelyettes hívei voltak, és kárhoztatták kiküldését a harctérre, mert benne látták a nemzet igazi vezetőjét. Az antiszemitizmus nem dívott a soraikban, és készen álltak, hogy akár a németekkel szövethető románokkal szemben is megvédjék Erdély földjét...

Ha nem tévedek, Atzél Edének négy gyermeke volt.²² De ez nem vette el a kedvét a merész vállalkozástól... Október 11-én, Kolozsvár megszállásának napján, már délelőtt egy szovjet őrnagy és egy főhadnagy jelentkezett a Pányeva lakásán.²³

2. Az Erdélyi Tanács úgy döntött, hogy a szovjet parancsnokokat Óvári Elemérékhez meghívják egy tisztelő vacsorára.²⁴ A helyszínt Szilvássy Karola (1876–1948)²⁵ szerint az döntötte el, hogy Óváriéknak volt egyedül villanyos jégszekrénye, ahol a vacsorához szükséges húst tárolni lehetett (ekkor még volt villanyellátás a városban). A vacsorán „Óváriék házanépén kívül, mint a Tanács legtekintélyesebb, diplomáciailag legjártasabb tagja és a garancialevél fő aláírója, gróf Bánffy Miklós vett volna részt. Nina Pányevát megbízták, hogy a nála jelentkező szovjet tiszttel közölje a meghívást, és ő maga is mint tolmács vegyen részt a vacsorán. A fogásznő a megbízást is, a felkérést is elfogadta.”²⁶

Bánffy azonban a vacsorán végül nem tudott részt venni. A lánya Bonchidáról üzent, hogy a németek lőszerraktárrá alakították a kastély egyik szárnyát. Bánffy ezért Bonchidára utazott, ott pedig hirtelen úgy döntött, hogy a lányát elviszi Budapestre, remélve, hogy ott biztonságban lesz, ő maga pedig még a város megszállása előtt visszaér Kolozsvárra. Az oroszok arról, hogy Bánffy nem lesz ott a vacsorán, nem tudtak.

„Október 10-ére mind Pányeva, mind Szilvássy Karoláéknál egy öreg rokon belázasodott. Valami járvány futott végig a városon. A locspocsos, hirtelen beálló őszi időjárás hozhatta magával...

Pányeva a magas lázzal eltöltött éjszaka után jól beaspirinezve felkészülten várta, hogy a levél nyomán a megszállók küldenek-e hozzá valakit. 1944. október 11-én Pányeva már hajnalosan

²² Valójában hat.

²³ DÁNÉ: i. m., 106. Atzél Edét más veszélyes küldetések után, 1944 decemberében a szovjetek letartóztatták. Nyoma veszett: vagy szovjet fogságban halt meg, talán kémkedés vádjával kivégezték. Olyan vélekedés is létezik, amely szerint a szovjetek kiadták a románoknak, és a nagyenyedi börtönben hunyt el az 1950-es években.

²⁴ Mindeközben más, a Kolozsváron maradást választó magyar vezetők Hajnal Imre orvosprofesszor védőszárnyai alá kerültek: befeküdtek az egyetemi klinikák belgyógyászati osztályára. Ld BETHLEN: i. m., 244.

²⁵ Báró Bornemisza Elemérné Szilvássy Karola Bánffy titkos szerelme volt, róla mintázta az Erdélyi történet trilógiájának egyik kulcsszereplőjét, Milóth Adrienne-t.

²⁶ DÁNÉ: i. m., 107.

észrevette, hogy a Tordai úton az első szovjet járőrök beóvakodnak a városba. Később még örült is, hogy nem kellett sokat várakoznia, mert kora délelőtt egy őrnagy és egy főhadnagy kopogtatott be a kapuján. A kölcsönös üdvözlés után közölte a tisztekkel a vacsorameghívást. Az őrnagy azonban Bánffy után érdeklődött. Pányeva elmondta, hogy a gróf kiment a közeli birtokára intézkedni, mert a kastélyában a németek robbanóanyagot raktároztak.”²⁷

Azt, hogy Bánffy nem lesz ott a vacsorán, az oroszok nem tudták. Báné úgy emlékezett Pányeva szavaira, hogy a szovjet őrnagy „elég szívósan többször is kifejezetten Bánffy után kérdezősködött”.²⁸ Pányeva orosz kísérettel ment el Óváriékhoz, hogy a vacsora kapcsán értesítse őket.

3. A szovjet őrnagy október 11-én, a szovjet megszállás első napjának estéjén két terepjáróval érkezett meg Pányevához. „A városra koromsötétség borult. Északról, messziről egy-egy aknabecsapódás vagy ágyúlövés tompa puffanása hallatszott. A magyar és a német csapatok nemcsak hogy harc nélkül ürítették ki Kolozsvárt, de igen gyors ütemben hátráltak is. Október 11-én estére már valahol Páncélcseh–Köblös–Esküllő–Tök²⁹ vonalán folytak a gyér utóvédharcok. A szovjet hadvezetésnek Kolozsváron semmi oka nem volt az idegeskedésre. Pányeva vacsorához felöltözve várta az orosz tiszteket. Az őrnagyon és a főhadnagyon kívül két zöld tányérsapkás tiszt is jött velük. De ezeknek, mivel csak sötétben látta őket, később Pányeva nem tudta megmondani a rendfokozatát... Mikor Óváriékhoz megérkeztek, kiderült, hogy mind a négy tiszt jól beszél németül, és nincs szükség tolmácsra. Mivel Pányeva akkor már nagyon lázas volt, Óváriék és a szovjet tisztek biztatására hazament. Pontosabban az őrnagy gépkocsival hazavittette a beteg hölgyet.”³⁰

4. A vacsora egyik résztvevője, Szilvássy Karola azt mesélte el, hogy a vacsora jó hangulatban kezdődött és folyt, amíg ő ott volt. „Bár az orosz tisztek az ebédlőbe is magukkal vitték a géppisztolyaikat, és ki-ki a széke mellé támasztotta azt. De hát – vélte a báróné – ez a hadszíntérnek számító körülmények között akkor senkinek sem szűrt szemet.

Tíz óra után átjött Bornemisziák mindenese, kihívatta Bornemisziáné Szilvássy Karolát és közölte, hogy a vendég (az említett öreg rokon) nagyon rosszul van. A báróné késedelem nélkül kihozatta a kabátját, és meghagyta a szobalánynak, hogy távozásáról diszkréten tájékoztassa a házigazdát, azzal a kertek alatt angolosan távozott. Angolosan, azaz anélkül, hogy bárkitől is elkészönt volna, és a búcsúzásával megzavarta volna a kialakult hangulatot. Mivel a vendég valóban nagyon rosszul volt, miután bepíriznicelték és lázcsillapítóval is ellátták, a grófnő nem ment el lefeküdni, hanem pongyolásan egy sezlónra dőlt, és azon nyomta el az álmot.”³¹

5. Éjszaka két óra, fél három körül Bornemisziáné Szilvássy Karolát a mindenese riasztotta fel: „a konyhában van Óváriék mosogatólánya borzalmas idegállapotban. Szegény leánykából – különösen, hogy süketnéma volt – semmi értelmeset nem lehetett ki-venni... Delíriumosan reszketett, arcát elmaszatolták a könnyei, és mindegyre felvisított. A báróné két szem erős altatót diktált bele, és úgy döntött, hogy ha kivirrad, a mindenesével átmegy Óváriékhoz. Az utcán ugyanis garázda katonák lövöldöztek. Betörték az ablakokat és

²⁷ DÁNÉ: i. m., 116.

²⁸ Uo.

²⁹ Pontosabban: Páncélcseh–Köblös–Nagyesküllő–Felsőtök.

³⁰ DÁNÉ: i. m., 116.

³¹ Uo., 117.

*a lakásokba behatolva erőszakoskodtak, főleg a nőkkel. Ezért Bornemiszné egyszerűen nem mert elindulni, pedig egyébként talpraesett és erélyes asszony volt.*³²

Virradat után átmentek Óváriékhoz, ahol borzalmas látvány fogadta őket. „Óvári Elemér, a felesége, két hölgy, a férfi rokon, a szobalány és a szakácsnő vérükbe fagyva, holtan heverték az ebédlő szőnyegén és a konyhának az ebédlő felőli átjárójában. Az ebédlőasztal abrosza a rajta levő terítékekkel, ételekkel és italokkal félig lerántva, szétszórva, összetörve. Körben a falakon, az összetört, kristályokkal, porcelánfigurákkal tele vitrinben géppisztolysorozatok nyoma látszott. A kristálycsillár félig ríptyomra löve. A hall ajtaja tenyérnyíre nyitva hagyva. Az október reggeli szürkület bederengett az ajtónyíláson...”³³

Dáné szerint az oroszok „nyilván alkohol hatása alatt álltak, de tíz óra után, mikor Szilvássy Karola otthagyta a társaságot, még semmi sem utalt a bekövetkező horrorra. Pányeva szerint pedig a tiszték, különösen az őrnagy, udvarias és igen jó modorú férfiakként látszottak. Annyi bizonyos, hogy soha-soha már meg nem tudhatjuk, hogy a négy szovjet tiszt mitől vadult meg. A magam részéről osztom a Szilvássy Karola, Pányeva és Teleki véleményét: a szovjet tiszték nem gyilkos szándékkal lépték át az Óvári-ház küszöbét. Vacsora közben sem ijedhettek meg valamtól, és nem támadhatott gyanújuk semmi olyanra, ami indokolhatná szörnyűtettüket. Semmi-semmi, a hirtelen indulaton kívül. De annak okára Teleki és Szilvássy Karola szerint a holttestek elhelyezkedése nem utalt. Nyoma sem mutatkozott dulakodásnak, vagy akár csak huzakodásnak is...”³⁴

Az elhunytak: Purjesz Olga, férjezett dr. Óvári Elemérné, dr. Óvári Elemér, özv. Horváth-Tholdy Rudolfné sz. gróf Wass Ráchel, dálnoki Gaál Jolánta, Stentzel Jolán és még három személy. Összesen nyolc halott volt.

6. Pányevát kerítették elő és kérték meg, segítsen a történeteket bejelenteni és kivizsgálást kérni. Pányeva Dáné Tibornak azt nyilatkozta, hogy „*ma sem hiszem, ami a parancsnokságon történt! Nem is hihette. A szálloda előtt álló őrtől követelte, hogy vezessék a városparancsnok elé. Az ór végül is bekiabált a kapu alá. Jött egy katona, s az őrnagy elé vezette. De ez az őrnagy nem az az őrnagy volt, aki nála előző napon jelentkezett, akivel kijelölték városparancsnoksági épületnek a szállodát, és akitől előző este Óváriék előtt elbúcsúzott! Viszont más őrnagy nem volt. Más városparancsnokról ez az őrnagy még csak nem is hallott soha. Magát tekintette a város első szovjet városparancsnokának.*”³⁵

7. A helyszínre hívott Teleki Ádám szerint mindegyik áldozaton több lött seb volt, az áldozatok fején, mellén, hasán és hátán, annak jeléül, hogy géppisztolyos kaszabolás történt. A korábban távozó Pányeva és Szilvássy Karola, illetve a konyhában tartózkodó süketnéma mosogatólány a csodával határos módon úszták meg a mészárlást. A Pányeva által hívott orosz katonák segítettek a holttestek megmosdatásában (a fürdőben talált szivacsokkal) és átöltöztetésében. A véres ruhákat elégették. A tett helyszínét feltakarították, rendbetették. Mindezt a katonák végignézték, a halottak átöltöztetésében segítettek, vagyis vizsgálatot folytatni a szovjet hadseregnek nem állt szándékában.

³² Uo., 117.

³³ Uo., 117.

³⁴ Uo., 119.

³⁵ Uo., 120.

Mindeközben október 12-én elkezdődött a kolozsvári civil lakosok ezreinek málenkij robotra való elhurcolása.³⁶

8. A lezárt házat a rendelkezésre álló adatok szerint a temetés után kirabolták.

9. A halottakat, közöttük Óvári Elemért és feleségét is gyorsan, már október 13-án eltemették Purjesz Olga édesapjának, Purjesz Zsigmondnak a Házsongárdi temetőben található sírjába.³⁷

10. Hipotézisek

A gyilkosságra több alternatív magyarázat létezik, de a logikus magyarázat hiányában a legendák is befurakodnak az elméletek közé.

1. Léteznek arra utaló jelek (az előzetes élelénk érdeklődés erre utalhat), hogy Bánffy (mint vezető politikai személyiséget, mint a levél aláíróját?) akarták előre megfontoltan meggyilkolni, ő lett volna az előre megtervezett politikai gyilkosság fő célpontja. Bánffy viszont végül nem vett részt a vacsorán.

2a) Egyik lehetséges foratókönyv az, hogy az oroszok a jelen levő nőkbe kötöttek ittasan bele, ez okozhatta a szóváltást és a gyilkosságot.³⁸ Ezt talán részben az cáfolja, hogy dulakodásnak nem volt nyoma, és a vacsorán részt vevő hölgy vendégek idősek voltak: Wass Rachel 70 évnél, Gaál Jolánta és Purjesz Olga 60 évnél volt idősebb. Stenzel Jolán Óváriék ismerőse volt, szintén nem fiatal, az egyik melléképületben bérelt egyszobás lakást, rendszeresen Óváriéknál vacsorázott.

2b) Az ittas oroszok bármilyen más ok miatt is elkezdhetek lövöldözni. Frontkatonákról lévén szó, számukra a gyilkolás a mindennapjaik része volt. Dáné Tibor szerint ezt az elméletet támasztja alá a szovjet katonák közreműködése a holttestek gyors eltemetésében, akik így akarták elkerülni, hogy a „felszabadító” szovjet hadseregre árnyék vetüljön. Azt, hogy az oroszok géppisztolyokat vittek magukkal a vacsora helyszínére, Dáné Tibornak Szilvássy Karola megerősítette. Ez viszont azt is jelzi, hogy a gyilkosság akár előre megfontolt lehetett.

3. Egy másik elmélet szerint Óváriékat minden valószínűség szerint (magyarfenesi?) Maniu-gárdisták gyilkolták meg, a hírhedt román félkatonai alakulat emberei.³⁹ Dáné Tibor szerint azonban a Maniu-gárdisták soha nem jártak a szovjet csapatokkal keveredve, de még azokkal egy időben sem. Gyilkos tevékenységüket alapvetően a front átvonulása után fejtették ki, leginkább rurális környezetben.

³⁶ A kérdéstről lásd MURÁDIN János Kristóf megjelenés alatt lévő monográfiáját (*Dies irae. Erdélyi magyar civilek elhurcolása és fogsága a Szovjetunióban 1944 és 1953 között*, Nemzeti Közszerolgalati Egyetem, Budapest).

³⁷ A halottak közül kettőt, férjet és feleséget a saját házsongárdi sírkertjükbe temettek, illetve a nyolcadik halottat, Óváriék szobalányát hazavitték a falujába eltemetni.

³⁸ Lásd „Erdély egy szempillantás alatt a szívemhez nőtt”. Oláh-Gál Elvira beszélgetése gróf Petrichevich-Horváth-Tholdy Péterrel, Székelyföld, 2015/4, 84.

³⁹ Lásd BALOGH Júlia: *A román kormányzat iskolapolitikája Erdélyben (1918–1948)*, Történelmi Szemle, 1987–88/3, 285.

4. A gyilkosságot bosszúból román katonatisztek követték el, egyfelől Óvári Elemér tevékenysége, de még inkább Óvári lányának, Magdának (Babának) a második bécsi döntés létrejöttében feltételezett szerepéért. A szóbeszéd szerint Ciano „szeretője” volt; az viszont tény, hogy olasz diplomata, Umberto Natali volt a férje.⁴⁰ Natali pedig Ciano titkára volt a második bécsi döntés idején.⁴¹

5. Román katonák vagy Maniu-gárdisták követték el a gyilkosságot, de orosz egyenruhában. (Ezt cáfolja, hogy az orosz anyanyelvű Pányeva a tisztekkel való előzetes kommunikáció során bizonyára észrevette volna, ha nem oroszokról lett volna szó).

6. A gyilkosságot az oroszok távozása után Teleki Ádám gróf kendilónai inasa (kocsisa) követte el, rablás vagy bosszú céljából. Dáné Tibor szerint a temetés utáni rablást valóban elkövette a kocsis, aki bejáratos volt a házba, mert Óváriék szobalányának udvarolt. Viszont ennek nem volt köze a gyilkossághoz, hanem utólagos lopásról van szó.

Dáné értelmezése szerint a kommunista propaganda célja lehetett, hogy engedjék az olyan megközelítéseket elterjedni, mint a Maniu-gárdisták által elkövetett gyilkosság vagy a Teleki kocsisa (és fiktív bandája) által elkövetett rablógyilkosság. Hiszen ezen magyarázatok bármelyike a szovjet hadsereget mentesíti.

A rendelkezésre álló információk alapján szakmailag hiteles állásfoglalásra nincs esély. A Dáné-féle értelmezés tűnik a leghitelesebbnek. De az események tisztázásának kísérlete a rendelkezésre álló forrásanyagok alapján egyértelműen sikertelen. A kutatást viszont folytatni kell: talán még kerülhetnek elő olyan információk, amelyek elősegíthetik az események egy-egy részletének a tisztázását.

Óváriék temetésén alig néhányan vehettek részt. A temetési szertartáshoz gyorsan kerestek papot: a temetést az oroszok által a málenkij robotra hurcoltak közül elengedett László Dezső református esperes celebrálta.⁴² A sírnál 1944. november elsején, halottak napján tette a város megdőbbent lakossága tiszteletét. A sírt ellepték a virágok és a gyertyák.⁴³

Ahogy egyik barátja néhány évvel később megemlékezett, „Óvári Elemér már régen fölment egy felhőkonflison az Égbe. Bizonyára csillagbillikomokba⁴⁴ tölti a mennyei nedűt és a

⁴⁰ A *Reggel* 1937. június 28-i száma szerint „regényes szerelem happy end-jéről kapunk olasznyelvű értesítést – Kolozsvárról. Kolozsvár egyik nevezetes famíliájának, az Óvári-családnak leánya, Óvári Baba ment férjhez Umberto Natali olasz diplomatához az elmúlt héten Triesztben. Umberto Natali évekkkel ez előtt olasz konzul volt Kolozsvárott, itt ismerkedett meg a gyönyörű Óvári Babával, akit eljegyzett s most hétévi eljegyzés után vett el: eddig tartott, amíg Mussolini kivételes engedélyét meg lehetett szerezni a házassághoz, eddig ugyanis csak egy példa volt rá, hogy diplomáciai szolgálatban levő olasznak megengedték, hogy külföldit vegyen feleségül [...] Natali konzul most Ljubljánában teljesít szolgálatot, de a közeljövőben áthelyezik a római külügyminisztériumba.” Natalinak 1975-ös halálakor Márai Sándor a naplójában állított emléket.

⁴¹ Umberto Natali valóban a *Segreteria Particolare del Ministero* vezetője volt 1938–1943 között. Ld. Hof Tobias: *Galeazzo Ciano: The Fascist Pretender*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London, 2021, 84.

⁴² Az oroszok, a felszabadító nagyvonalú gesztusaként elengedték a papokat.

⁴³ Óvári Elemér fia, Óvári Zoltán immunológus egyetemi tanár (1907–2005) szülei, Óvári Elemér és Purjesz Olga emlékezetére tett felajánlásával jelentősen támogatta a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem elindulását. Az egyetem rektori hivatalában, Bocskai István fejedelem szülőházában a dísztermet ennek emlékére Óvári teremnek nevezik.

⁴⁴ Csillagserlegekbe.

*kisangyalok kórusát is gondosan figyelteti: akad-e hamis hangú közöttük? Talán ott is elindul mindennapos körútjára, le-le dob a csillagok közül a szomorú földre egy-egy kedves ötletet, egy aranyos tréfát vagy egy jókedvű mosolyt.*⁴⁵

Irodalomjegyzék

1. BALOGH Júlia: *A román kormányzat iskolapolitikája Erdélyben (1918–1948)*, Történelmi Szemle, 1987–88/3.
2. BETHLEN Béla: *Visszaemlékezéseim*, Atheneum, Budapest, 2019.
3. CSAPODY Miklós: *A Dumaposta asztaltársaság*, Korunk, 2018/8.
4. DÁNÉ Tibor: *Az Óvári család kiirtásának és Kolozsvár szovjet megszállásának ténykörményeiről*, A Dunánál, 2006/5.
5. FARKAS Imre: *A muskátli-asztal*, Magyar Nemzet, 1947. október 5.
6. HARSÁNYI Zsolt: *Mári néni*, Pesti Hírlap Vasárnapja, 1932. szeptember 4.
7. HARSÁNYI Zsolt: *Régi jó idők*, Pesti Hírlap, 1930. október 2.
8. HOF Tobias: *Galeazzo Ciano: The Fascist Pretender*, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London, 2021.
9. HUNYADY Sándor: *Első ebéd egy erdélyi háznál*, Magyar Nők Lapja, 1939/18.
10. MURÁDIN János Kristóf: *Az Erdélyi Párt dominanciája és az anyaországi pártok térnyerési kísérletei Észak-Erdélyben 1940 és 1944 között*, Erdélyi Múzeum, 2018/1.
11. MURÁDIN János Kristóf: *„Mindent Erdélyért”*. Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2019.
12. MURÁDIN János Kristóf: *Dies irae. Erdélyi magyar civilek elhurcolása és fogsága a Szovjetunióban 1944 és 1953 között*, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest (megjelenés alatt).

Folyóiratok, újságcikkek szerzők nélkül

1. *Az új főispán beiktatása*, Ellenzék, 1906. május 3.
2. *„Erdély egy szempillantás alatt a szívemhez nőtt”. Oláh-Gál Elvira beszélgetése gróf Petrichevich-Horváth-Tholdy Péterrel*, Székelyföld, 2015/4.
3. *Hogyan halt meg Somló Bódog. Részletek a tudós öngyilkosságáról*, 8 Órai Újság, 1920. október 10.
4. *Kurucdalok éneklése nem államellenes cselekmény. Felmentette a kolozsvári hadbíróság Óvári Elemér ügyvédet*, Keleti Újság, 1937. november 7.
5. *Somló Bódog öngyilkossága*, Keleti Újság, 1920. szeptember 29.
6. *Vékás Lajos dr., a tíz éves jubileumát üllő Minerva vezérigazgatója arra a legbüszkébb, hogy a súlyos gazdasági krízis ellenére sem épített le senkit a vállalat tisztviselői közül. Beszélgetés Vékás Lajos dr.-ral – Egymillió magyar könyv – Jubiláns közgyűlésen ünnepelték a népszerű vezérigazgatót*, Keleti Újság, 1930. november 2.

⁴⁵ FARKAS Imre: *A muskátli-asztal*, Magyar Nemzet, 1947. október 5. 4.